

7. Lean and Color Triode. (2009). URL: <https://ruvera.ru/triod>. [in Russian].
8. Color triode. Part 1. (2007). URL: <https://imwerden.de/publ-1321.html> [in Russian].
9. Shcherbakivskiy, D. M. (1924). The gold-plated frame of the book in the sixteenth and nineteenth centuries in Ukraine. *Bibliographic notice*. no. 1–3. pp. 3–15. [in Ukrainian].
10. NBUV, stock 1, No. 2813. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukrainian].
11. NBUV, stock 1, No. 7484. The triode of colorful manuscript of the XVI century. [in Ukrainian].
12. NBUV, stock 235, No. 14. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukrainian].
13. NBUV, stock 235, No. 15. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukrainian].
14. NBUV, stock 235, No. 16. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukraine].
15. NBUV, stock 235, No. 17. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukraine].
16. NBUV, stock 301, No. 143 l. The triode of colorful manuscript of the XVI century. [in Ukraine].
17. NBUV, stock 306, No. 26. The triode colorful manuscript of the XVI century. (in Ukraine).
18. NBUV, stock 307, No. 430. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukraine].
19. NBUV, stock 312, No. 74. The triode of lean manuscript of the XVI century. [in Ukraine].
20. NBUV, stock 312, No. 82. The triode colorful manuscript of the XVI century. [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 23.09.2019

Прийнято до публікації 28.10.2019

УДК 78.071.1

Степурко Віктор Іванович,

композитор, заслужений діяч мистецтв України,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри академічного і естрадного
вокалу та звукорежисури
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID 0000-0002-2648-4766
vikorstepurko@gmail.com

НАРАТИВНІ КОНЦЕПТИ ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРА МИХАЇЛА ШУХА

Мета статті. Визначення концептуальної складової творчості композитора М. Шуха у контексті специфіки постмодерністського нарративу, зважаючи на різножанрову та стилістичну спрямованість його творчості. **Методологія дослідження** базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів аналізу нарративної сутності творчості композитора, зокрема: аналізу, синтезу, логічного методу. Здійснено порівняльний аналіз сутності мовного контенту власної творчості на рівні музикознавчого аспекту певних творів. **Наукова новизна** полягає у встановленні у творчості М. Шуха сутності терапевтичних підходів у розумінні ролі музики, а також вперше здійснено її аналіз у контексті нарративної психології й теорії історичного нарративу. **Висновки.** Композиторська творчість М. Шуха інструментального типу висловлюється у формі зацікавленості ідеями звукового й інтонаційного символізму, медитативності й відстороненості від реальності, на рівні використання східних нарративних концептів заглиблення у внутрішній світ. Духовна творчість композитора на релігійні тексти висловлюється на рівні загально-єкуменічної нарративної природи розуміння Бога. Отже, архітектоніка твору будується за власним композиційним принципом, спираючись на риторіку, що сполучає думку за допомогою імпровізаційних переходів від одних “знаків-тропів” до інших. Вважається, що в основі життєдіяльності людини – її здатність до самоідентифікації. Німецький філософ Г. Гегель називає цей процес перетворенням духовної субстанції в об’єкт власного «Я». Духовність – це сутність особистості, однак вона, в той же час, є «кіншість і буття для себе, те, що, позасобою, лишається в собі». Іншими словами, цей суб’єкт є відображенням у собі об’єктом, це – реальність, яку Дух збудував сам у собі, однак, через це він не втратив свого Вселенського існування.

Ключові слова: постмодерністський нарратив, патерни музичного мислення, медитативність, психологічна реальність, “бахіанство”, дисонуючі звучання.

Степурко Віктор Іванович, композитор, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри естрадного исполнительства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Нарративные концепты творчества композитора Михаила Шуха

Цель статьи. Определение концептуальной составляющей творчества композитора М. Шу́ха в контексте специфики постмодернистского нарратива, учитывая разножанровую и стилистическую направленность его творчества. **Методология исследования** базируется на применении общенаучных и специальных методов анализа нарративной сущности творчества композитора, в частности: анализа, синтеза, логического метода. Осуществлен сравнительный анализ сущности языкового контента собственного творчества на уровне музыковедческого аспекта определенных произведений. **Научная новизна** заключается в установлении в творчестве М. Шу́ха сущности терапевтических подходов в понимании роли музыки, а также впервые осуществлена ее анализ в контексте нарративной психологии и теории исторического нарратива. **Выводы.** Композиторское творчество М. Шу́ха инструментального типа выражается в форме заинтересованности идеями звукового и интонационного символизма, медитативности и отстраненности от реальности, на уровне использования восточных нарративных концептов углубление во внутренний мир. Духовное творчество композитора на религиозные тексты высказывается на уровне общеобразовательных экуменической нарративной природы понимание Бога. Итак, архитектоника произведения строится по собственному композиционным принципом, опираясь на риторику, соединяющей мнение с помощью импровизационных переходов от одних "знаков-тропов" к другим. Считается, что в основе жизнедеятельности человека – его способность к самоидентификации. Немецкий философ Гегель называет этот процесс превращением духовной субстанции в объект собственного «Я». Духовность – это сущность личности, однако она, в то же время, является «инаковость и бытие для себя, то, что, по средствам, остается в себе». Другими словами, этот субъект является отраженным в себе объектом, это – реальность, которую Дух построил сам в себе, однако, из-за этого он не потерял своего Вселенского существования.

Ключевые слова: постмодернистский нарратив, паттерны музыкального мышления, медитативность, психологическая реальность, "бахианство", диссонансные звучания.

Viktor Stepurko, composer, Honored Artist of Ukraine, Laureate of Taras Shevchenko National Prize, Candidate of Science, Associate Professor, Professor of the Department of Variety Performing Arts National Academy of Culture and Arts Leadership

Narrative concepts of Michail Shukh's oeuvre

The purpose of the article. Definition of the conceptual component of composer M. Schuh's work in the context of the specificity of the postmodern narrative, taking into account the multifaceted and stylistic orientation of his work. **The methodology** of the research is based on the application of general scientific and special methods of analysis of the narrative essence of creativity of the composer, in particular: analysis, synthesis, logical method. A comparative analysis of the essence of the linguistic content of one's creativity at the level of the musicological aspect of certain works is made. **The scientific novelty** is to establish in the work of M. Schuh the essence of therapeutic approaches in understanding the role of music, as well as to analyze it for the first time in the context of narrative psychology and the theory of historical narrative. **Conclusions.** The instrumental type of composer's work is expressed in the form of interest in the ideas of sound and intonational symbolism, meditativeness, and detachment from reality, at the level of use of oriental narrative concepts of immersion in the inner world. The spiritual work of the composer on religious texts is expressed at the level of the ecumenical narrative nature of the understanding of God. Thus, the architectonics of the work is built on its compositional principle, based on rhetoric that combines thought through improvisational transitions from one "tropes" to the other. It is believed that the basis of human activity - its ability to self-identification. The German philosopher G. Hegel calls this process the transformation of a spiritual substance into an object of his own "I." Spirituality is the essence of personality, but at the same time, it is "otherness and being for oneself, something that, in its part, remains in itself." In other words, this entity is a manifested object, it is a reality that the Spirit has built-in himself, but because of this, he has not lost his universal existence.

Key words: postmodern narrative, patterns of musical thinking, meditative, psychological reality, "Bahianism," dissonant sounds.

Актуальність теми. Вчені стверджують, що формування певних напрямів поведінки особистості є результатом взаємодії зі світом, яка висловлюється також і у творчості, але не завжди може бути логічно поясненою. Сприйняття себе в соціальному середовищі відбувається шляхом формування нарративів, які є висловленням власної позиції автора. Унікальність нарративів у креативності висловлених ідей, що з покоління до покоління фіксуються у пам'яті особистості, але підлягають постійному оновленню. Відтак, за допомогою нарративу суб'єкт творить своє "Я", постулює себе світові. Нарративна психологія зазнає постійних трансформацій і є тісно пов'язаною з культурно-історичним контекстом.

Аналіз останніх досліджень. До наукового обігу термін «наратологія» було введено французьким літературознавцем Цветаном Тодоровим у праці «Граматика "Декамерона"» (Grammaire du «Décaméron») (1969). Термін утворений із двох слів: «narration» (фр. – оповідь) і «logie», «логос» (давньогрец. – слово, вчення, наука) і має на увазі «розповідь як об'єкт, процес, акт». Тож, існує необхідність розширення нарративних спостережень також і на рівні композиторської творчості порівняно з параметрами уявного й реального, маючи на увазі творче мислення особистості, що

засновується абстрактним неусвідомленим чуттєвим буттям, реалізується з небуття і стає власністю свідомості через мистецький витвір або інші творчі ідеї.

Мета дослідження. Визначення концептуальної складової творчості композитора М. Шука у контексті специфіки постмодерністського нарративу, зважаючи на різножанрову та стилістичну спрямованість його творчості.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття світу в постмодерністській естетиці, як абсурдного та непередбачуваного вплинуло на принципи побудови творчого процесу у напрямку руйнування всіх усталених правил і закономірностей або й відстороненості у, так би мовити, “нову реальність” [2].

У композиторській творчості М. Шука сформувався новий нарративний підхід до трактування виражальних музичних засобів як комбінацій різних рівнів сприйняття: візуального, сенсорного, тактильного, мовного, асоціативно-багатозначного, абстрактного тощо. Висловлюється це на рівні підсилення певних напрямів впливів і послабленням інших, зміщення уваги слухача на певний час у конкретизацію фактурних змін чи утворення узагальнено-абстрактних форм.

Головною особливістю цього напрямку стало те, що увага композитора зосереджується на триєдиному зв'язку музичної мови, комунікації зі слухачем та соціальної складовій і дозволяє розрізнити формальний зміст тексту та приховану у ньому метафізичну реальність. Власне, зважаючи на той факт, що музика не може бути повністю символічною, оскільки вона не несе у собі, так би мовити, “присвоєного значення”, розгляд творчості композитора М. Шука, у контексті нарративної психології, дозволяє розшифровувати її внутрішній інтенційний посил.

Як відомо, людина не може існувати без спілкування. Крім того, вона є носієм культурної та історичної спадщини соціуму. Тож, як спосіб систематизації власного досвіду, творчий нарратив композитора М. Шука засновується на осмисленні людського життя та формулюванні певних патернів музичного мислення у формі повідомлення про напрями взаємодії митця зі світом. Так, найпершим постулатом його творчості, ще за радянських часів, був протест і несприйняття нав'язаних соціальних ідей суспільної “гармонії”, що на протигагу цьому постулату висловлювалося у ставленні до дисонансу як існуючої реальності. Висловлювалося це композитором через сприйняття нарративних концептів музики Д. Шостаковича, а пізніше й А. Шнітке, таким чином, постулюючи себе як “людину світу”, що не бажає бути “гвинтиком” суспільства.

Сприйняття себе М. Шухом відбувається безпосередньо, шляхом усвідомлення певних нарративів, які виявляються у формі зацікавленості важливими для нього ідеями. Найголовнішою тут є ідея звукового й інтонаційного символізму, що на перших етапах творчості висловлюється у написанні інструментальної музики (Симфонія, 1984; Камерна симфонія, 1986). Крім інструментального, М. Шух захоплюється й поетичним символізмом (Requiem «Lux aeterna» на канонічні латинські тексти та вірші російських поетів-символістів Н. Мінського, В. Соловйова і К. Бальмонта, 1988). Початкові приклади звернення композитором до духовної тематики здійснюється шляхом апелювання до латинських текстів, що у контексті світового значення, наприклад «Реквієму» В. Моцарта, сприймається як принцип загально-філософського осягнення світу, а не конфесійно-релігійного висловлення (Меса «In excelsis et in terra», 1992; Меса «І сказав я в серці своєму» на канонічні латинські тексти, 1995).

Дослідники нарративної психології стверджують, що апелювання творчої особистості до рівнів власної підсвідомості приводить до ситуації, яка є пророцтвом і має тенденцію збуватися. Так, медитативність і відстороненості від реальності, що на початковому етапі фіксується у творчості М. Шука на рівні використання східних нарративних концептів (Медитативне дійство «Пісні весни» на вірші давньокитайських поетів, 1986), пізніше, висвітлюється у православній тематиці (Духовний концерт «Відроди мене, затверди». Вірші М. Шноралі, 1993), а в 2002-2007 рр. набуває інших рис – це періодом заснування Всеукраїнського хорового фестивалю «Співочий Собор», де обіймав посаду директора та художнього керівника.

Подальше заглиблення у ландшафт самоідентифікації і саморозуміння через інтенційні порухи душі, приводить М. Шука до віддаленості від інтерпсихічних процесів, що є визначальними для соціального існування. Про це особливо свідчать твори композитора останніх років, нарративна природа яких повертає нас у русло містерій, духовних сфер та символізму (“Зачаровані пісні”, для жіночого хору; “Перстами легкими, як сон” для фортепіано; “De Profundis” для фортепіано, “Dies Irae” для мішаного хору; “Голгофа”, на сл. В. Войцеховського, для голосу та фортепіано; “Пісня Офелії”, романтична балада за мотивами вірша О. Блока). Слід наголосити, що цей дискурс є пов'язаним із негараздами в соціальних процесах на його життєвому шляху, однак, він же є й відбитком власних відчуттів композитора і дозволяє розрізнити формальний зміст творів і приховану психологічну реальність “прозрівання в інші світи”.

Медитативність творів М. Шука останніх років нагадує сутність терапевтичних підходів у розумінні ролі музики. Наративна терапія, що сформувалася на перетині конструктивізму і постмодернізму, переслідує базову техніку терапії-екстерналізації, відділення людини від проблеми, запозичивши метафоричність як засіб терапії, що допомагає подолати розірваний зв'язок між загальною історією та особистісним сприйняттям. Відомо, що формування наративів відбувається відповідно до культурних традицій, які у свідомості особистості є домінуючими, однак, вони ж і заважають формуванню особистісних, бажаних ідеалів.

Унікальним у цьому сенсі є «Requiem» М. Шука, в якому проявилися майже всі якості терапевтичного наративу. Розширення меж життєвих наративів відбувається тут завдяки: а) утворенню відчуття відсутності розуміння земного часу; б) використанню великої кількості дзвонарних засобів ударних інструментів й “плямистої” сонорної техніки інструментарію в цілому, що мають надзавдання “розширення свідомості”; в) розмитості імпровізаційної стихії імітаційних проведень солістів-вокалістів й дитячого хору та точно розрахованого використання поетичних текстів російських символістів, що функціонують у контексті звукорядів композиційної структури і доповнюють їх.

До таких творів належить і величезна кількість творів М. Шука духовної спрямованості: «Диптих» для жіночого хору (2003); Духовний концерт «Одкровення блаженного Ієроніма» для хору і соло рояля (2008); Духовний концерт «Спокуса Світлого Ангела» (2008); Співи і молитви за мотивами поезії Нерсеса Шноралі для хору а cappella (2008) тощо. До наративної терапії можна віднести також і твори останніх років композитора, наприклад, «Пробудження» для мішаного хору а cappella (2018); «Чаклувальні пісні» для жіночого хору, на вірші О. Криворучко (2016); Хорову симфонію-Реквієм «Memento Mori, Memento Vivere», на вірші Г. Фальковича (2018).

Важливо також розглянути композиторську творчість М. Шука й на рівні теорії історичного наративу. Як вже зазначалося, у постмодерністській естетиці використовуються принципи жанрової гібридності та міжжанрових алузій, де реальне буття непов'язане із внутрішнім станом особистості і сприяє переспрямуванню її творчого мислення у міфологічному ключі або у напрямку ідеалізації старовини. Саме тому основним питанням у вивченні історичного наративу в музиці є розгляд рівня адекватності відображення реальності минулого сучасними композиторами і можливості виходу за її межі в, так би мовити, “нову реальність”.

Слід зазначити, що історія твориться на суб'єктивному рівні. Саме тому, встановити істинність інформації, майже неможливо. Тож, композитор інтегрує результати своїх уявлень про історичну сутність жанрів та стилів, намагаючись побудувати цілісну картину власного їх розуміння. Так, наприклад, у творі М. Шука «Тиха молитва» для мішаного хору без супроводу (*morgorando*), з циклу «Три молитви» (2000), виразно відчувається інтонаційний образ «Прелюдії» Миколи Леонтовича. Однак, символізм жанру прелюдії нагадує романсову лірику інтимного спрямування, а молитовний жанр твору М. Шука можна сприймати лише на рівні узагальненого характеру емоційної піднесеності. Тож, зовсім не випадково даний твір виконують у церквах різних конфесій. Тим не менше, спільним корінням для обох творів М. Леонтовича й М. Шука слід вважати вплив стилю російського символізму, наприклад, Срібна доба початку ХХ століття, для якого характерним є психологічний стан, в якому музичні образи є символом відчуття позаземного простору.

У творі М. Шука «Requiem», вокально-інтонаційною основою є ораторіальні наративні концепти періоду пізнього романтизму Вагнера й Берліоза, що відзначалося втіленням в їхній творчості містичних відчуттів *tenebroso*. У другій половині ХХ століття цей наратив у більш пафосному й космогонічному контексті відтворив польський композитор Кшиштоф Пендерецький. Відмінність М. Шука полягає у поверненні до початкового концепту *tenebroso*, з тенденцією до підсилення на підсвідомому генетичному рівні відчуття ірреальності й символізму містичного начала. Крім того, тут висловлюється бажання автора не лише вийти за рамки реконструювання минулого, але й утворення відчуття “іншого виміру”.

Теорія історичного наративу визнає певну незалежність історичної текстуальності від результатів її дослідження [6]. Скориставшись цим постулатом, розглянемо Сюїту М. Шука «Старі галантні танці» (1981 р.) у межах теорії репрезентації минулого, що її сформувала аналітична філософія (Едвард Мур, Бертран Рассел, Людвіг Вітгенштейн). Головна ідея цього напрямку в осмисленні історичної реальності крізь призму “ідеальної” мови, що у музичному мистецтві може означати своєрідні “знаки-тропи”, які у творчості певних історичних періодів є повторюваними в різноманітних версіях. Абсолютизація формального підходу до мови як “образу світу”, визнання поняття “істини” поза фактом дійсності, реконструкція минулого, фрагментарні відомості про яке не можуть бути неістинними, складають сутність історичного наративу. До того ж поняття “істини” є

прив'язаним до аудиторії, яка її сприймає, а минуле є лише способом існування теперішнього. Відобразити ж минуле, в рамках цього концепту, в принципі вважається неможливим.

За Франкліном Анкерсмітом: а) події минулого, що ностальгічно переживає автор, можуть бути пережитими лише комплексно, об'єднавши у собі всі елементи минулого разом; б) важливою характеристикою ностальгічного досвіду є розмивання межі між минулим та теперішнім при повній усвідомленості автором відмінності між ними; в) пережити минуле автор може так само, як й індивідуальний досвід [1].

Тож, у вступній частині, яка використовується в сюїті М. Шука «Старі галантні танці» (1981) як образ “авторських ремарок” між частинами: а) мотивні утворення епохи бароко використовуються в системі різких тональних зрушень та синкопованих ритмів, що стилістично їх вирізняє з контексту; б) порівнян зі стилем епохи бароко XVII сторіччя, акордові комплекси є ускладненими дисонуючими звучаннями, що привносить у стиль твору більш експресивний, а місцями й драматизований колорит; в) фактурні засоби форшлагу та інших мелодичних прикрас виокремлюють у свідомості слухача “знаки-тропи” як ознаку старовинного стилю, однак, у контексті вищезазначеного (тональних зрушень, синкопованих ритмів та дисонуючих комплексів), лише допомагають утворенню уявлень про образ, пов'язаний здебільшого зі стилем сучасного танцю. До того ж це стосується інших частин сюїти, однак, основним принципом у них є не пряма стилізація, а лише використання “ідеальних знаків-троп” колишньої епохи.

Наукова новизна полягає у встановленні у творчості М. Шука сутності терапевтичних підходів у розумінні ролі музики, а також вперше здійснено її аналіз у контексті нарративної психології й теорії історичного нарративу.

Висновки. Композиторська творчість М. Шука інструментального типу висловлюється у формі зацікавленості ідеями звукового й інтонаційного символізму, медитативності й відстороненості від реальності, на рівні використання східних нарративних концептів заглиблення у внутрішній світ. Духовна творчість композитора на релігійні тексти висловлюється на рівні загальноєкуменічної нарративної природи розуміння Бога.

Отже, архітектоніка твору будується за власним композиційним принципом, спираючись на риторіку, що сполучає думку за допомогою імпровізаційних переходів від одних “знаків-тропів” до інших. Вважається, що в основі життєдіяльності людини – її здатність до самоідентифікації. Німецький філософ Г. Гегель називає цей процес перетворенням духовної субстанції в об'єкт власного «Я». Духовність – це сутність особистості, однак вона, в той же час, є «іншість і буття для себе, те, що, позасобою, лишається в собі». Іншими словами, цей суб'єкт є відображенням у собі об'єктом, це – реальність, яку Дух збудував сам у собі, однак, через це він не втратив свого Вселенського існування. Тож, окремий індивід – це неповний дух. Він ще мусить пройти й етапи формування універсального духу, досягнути рівня інформації, коли «можна добачити немов контурно зображену історію світової цивілізації». Як власність універсального духу, минуле становить субстанцію індивіда, його неорганічну природу. У свою чергу, універсальний дух через субстанцію індивіда «...дає собі своє самоусвідомлення, породжує своє становлення і своє відображення в собі» [3].

Література

1. Анкерсмит Ф. Р. Нарративная логика. Семантический анализ языка историков. Москва: Идея-пресс, 2003. 360 с.
2. Бабелюк О. А. Поетика спонтанності постмодерністського нарративу. *Записки з романо-германської філології*. 2015. Вип. 1. С. 15-24.
3. Гегель Г.Ф. Философия духа : Энциклопедия философских наук. Т. 3. Москва: Мысль.Серия. Философское наследие. Том 75. 1977. 471 с.
4. Чеснокова Н., Решетняк Л. О жанровых аллюзиях в музыке Михаила Шука. Междунар. конф. “Периферия в культуре”. Новосибирская государственная консерватория. 1994. С. 173-180.
5. Чеснокова Н. Стильові алюзії як творчий метод М. Шука. Матеріали III конференції Асоціації піаністів-педагогів України “Українська фортепіанна музика та виконання: стильові особливості, зв'язки з музичною культурою західної Європи”. Львів. 1994. С. 57-60.
6. Починок І. Наратив і проблема науковості історичного пізнання (стаття перша). *Науковий вісник Чернівецького університету*: Збірник наукових праць. Випуск 534-535. Філософія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. С. 28-31.
7. Степурко В. І. Мистецької інтроверсії у творчості композиторів. Київ: НАКККиМ, 2019. 160 с.